

ŘÍP ~ PRAOTEC ČECHŮ ~ 530

Putování pamětihodnými místy českých dějin začneme u symbolu celé země, na zdaleka viditelné osamělé čedičové hoře (456 m). Říp, praotec Čech a první Slované – především zásluhou Aloise Jiráska a jeho *Starých pověstí českých* (poprvé vyšly roku 1894) je úzká souvztažnost lokality a pradávného děje srozumitelná snad úplně každému. Tak co objeveného k tomuto příběhu doplnit, zvláště když donedávna se dal názor na historickou věrohodnost pověstí shrnout výrazně skepticky: *Historikové se k pověstem obracejí jen v nouzi nejvyšší, neradi, teprve když pro chudobu ostatních pramenů nemohou sáhnout po lepších. A jakmile se jim zkoumání pověstí zdá beznadějně, jakmile se nemohou dobrat jejich pravdivého jádra, otáčejí se k vrtkavému prameni zády.* (Toulky českou minulostí, 1985) Má koneckonců vůbec smysl se jimi ještě zabývat? Jsme přesvědčeni, že ano: právě proto, že každé vyprávění musí mít svůj zřetelný prvopočátek nebo alespoň první zachytný bod... Porovnejme tedy vylíčení příchodu Slovanů k nám, jak jej zachytili naši nejznámější kronikáři mezi 12. a 16. stoletím. Ostatně právě tyto texty byly inspirací i Aloisi Jiráskovi.

■ KOSMOVA KRONIKA (12. STOL.)

Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Druhové, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrát sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnoucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávat, protože nikdo vám nebude škoditi. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Ti hned, jako z božského vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Říp

■ HÁJKOVA KRONIKA (16. STOL.)

Času jednoho v té krajině Charvatské byli dva bratří vlastní, knížata, jímžto byla jména jednomu Čech a druhému Lech. On Lech měl své sedění na hradě řečeném Krapina, kterýž až dodnes stojí. (...) Oni pak bratří Čech a Lech vidouce takový neřád, vády i mordy mezi příbuznými o meze a dědiny, spolu se o to snesli, aby se těch hadruňkův a mordův uvarovali a jiným té vši krajiny postoupíce, odtud s ženami i s dětmi, přáteli a příbuznými, s koňmi, dobytky i se všemi nábytky, kteréž měli,

do krajin na půlnoci [severu] aby se obrátili. I svolavše rodinu i jích služebníky, na koně a mezky i vosly nakladše, jeli a šli z lesa do lesa, jíchžto byl počet okolo šesti set osob, mezi nimi uprostředku knížata Čech a Lech na krásných koních, před nimiž nesen byl praporec žlutý a na něm štít bílý a v štítu vorel černý... Ouředníci a správce lidu jích na každém noclehu zemi, která by úrodnější byla, motykami ohledovali, až i přibráli se do krajiny, v kteréž někdy Boemové obývali. A ti byli jednak všickni válkami a častými mory vyhynuli. Někteří ovšem kronikáři pokládají, že by ještě někteří, ale velmi řídko, po vseh z těch Boemův od týchž bratří knížat Slovákův zastížení byli a pomalu že jsou je táž knížata, Čech a Lech, odtud s svými vytiskli [vytlačili].

Léta od narození Syna Božího 644 (a od stvoření světa již bylo 5843) ... knížata charvátská Čech a Lech přibráli jsou se s svými do země Bohemské a přijeli až pod jeden veliký vrch a tu se posadivše, sobě i svým dětem i dobytčům, aby odpočinutí učinili, zemi ohledavše, že jest úrodná, znamenali. Nazejtří pak ráno Čech pojav Lecha, bratra svého, a jiné k tomu čtyři, vstoupili jsou na ten vrch a odtud spatřili lesy a řeky, hory i roviny. A navrátivše se k svým zase, řekl jest Čech: „Tuto máme jeden veliký Zříp (po slovanském jazyku Vrch) a okolo něho hojné roviny a úrodnou zemi, ale všecku lesy porostlou.“

Uvnitř české země stojí u Roudnice hora Říp... hora, jež nemá soupeře ani co sobě rovného. Samotná se rozprostírá na rozsáhlé a úrodné planině. Poněvadž bylo vše pokryto hlubokými lesy, pronikl na tuto horu Čech, jak vykládají staré anály, a zde se usídlil... Hora je slavná tím, že Čechovi, prvnímu vůdci kmene, poskytla domov a ochranu a že si nepochybně přál ... být tam pochován. Na vrcholu hory lze spatřit kapličku se zvonem a pěknou věžičkou, což předkové spojili v jedinou stavbu tak, že vznikla jakási stavba dokonalosti a úcty. – Úvodní slovo obstaral Bohuslav Balbín (17. stol.), my se však vydáme do dávnější minulosti, za oněmi starými letopisy, které sám zmiňuje.

Již při letmém porovnání kronikářských záznamů narazíte na řadu rozdílů. Přes barvitý popis české země a také Čechův proslov, opěvující podle biblických vzorů

zemi zaslíbenou, je Kosmas nejstručnější: neví kdo, kdy, odkud a vlastně ani kam přišel (doslovně píše *tuším kolem hory Řípu*). Zato Hájek prokázal svou beletristickou zdatnost – určí i datum, přesný počet lidí a spoustu jiných informací včetně jména Čechova bratra Lecha, který pak sehrál svou roli i v dalších pověstech (třeba o vzniku Kouřimi, ale někdy též při osídlení Polska Lechity). V tomto případě se řídil heslem: proč přiznávat nevědomost, věrohodněji přece působí přesné údaje – tak si je vymyslím. A nedosti na tom, ještě přibíjíme fiktivní praotcův pohřeb v Ctiněvsi pod Řípem (kde byl hrob později mnohokrát hledán!): *Léta 661 od toho času, jakž jest všel Čech do země, léta sedmnáctého a věku svého osmdesátého šestého kníže Čech umřel... Třetího dne nesli jej málo od jeho přibýtku na západ slunce a na jedné pláni tělo jeho, všickni oupějice a křičíce, líbali a tak je pohřebili. Potom to místo a ten hrob po dlouhý čas navštěvující plakali a klaněli se, všelikou jemu činíce poctivost [prokazující čest]. Po nedlouhém pak času na tom místě ves postavili a pro poctivost toho hrobu Ctiňoves jí jméno dali.*

ROTUNDA SV. JIŘÍ

Na druhou stranu jediný Hájek připouští, že Čechy nemusely být tak úplně liduprázdné, a to pochopitelně nebyly. A nemusíme se vracet k pravěkému osídlení tisíce let zpátky, Slované zde jistě zastihli zbytky germánských kmenů usídlených tu v prvních stoletích našeho

sešel ze světa. Ach běda, těžko je nyní líčit, jakou tesklivostí a jakým rozčilením se tehdy Čechy zachvívaly. Právem byly tesklivy, ztrativše takového ochránce a otce, neboť kníže byl poután takovou láskou k vlasti, že, maje péči o všechny, byl vždy ochoten zemřít za svobodu a čest svých poddaných. Proto se též všemožně varoval rozkoše těla, která přemnohé muže vysiluje. Statečný kníže Soběslav byl osobně nade všechny

výtečný, v hovoru příjemný, ve válce udatný, v radě prozřetelný a v almužně štědrý... (Kanovník vyšehradský) – A kronikář Vincencius píše zřetelně: *Odešel český kníže Soběslav, otec vlasti...* Chceme-li však být spravedliví, úplně poprvé kroniky toto označení (*pater patrie*) přiřkly olomouckému knížeti Otovi I. († 1087; syn Břetislava I.) spolu s titulem „otec Moravy“ (*pater Moraviae*).

PŘIMDA ~ RODINNÉ VĚZENÍ ~ 1173

Cesta k hraničnímu Rozvadovu vede kolem Přimdy. Ze silnice zahlédneme i vršek hradu na stejnojmenném výrazném vrchu (848 m). Zřícenina se honosí tím, že je nejstarším vrcholně středověkým kamenným hradem na našem území. Vznikl – možná Čechům navzdory – v pohraničním hvozdu po začátku 12. století, vzápětí se proměnil v knížecí pevnost. Neplnil jenom funkci obrannou, ale stal se též státním vězením pro nepohodlné či jinak nebezpečné Přemyslovce. Celkem patnáct let svého života tu při dvojím žalářování strávil příští český kníže Soběslav II. Jeho osud dává nahlédnout i do spletitého vývoje českého státu 12. století.

Roku 1121 vystavěli nějakí Němci uvnitř hranic českých ve hvozdě, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále. Uslyšev o tom kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyry vybraných bojovníků, přepadl znenadání hrad a dobyl ho. Při prvním útoku byli tam raněni šípky ze zdi vystřelenými, ne však smrtelně, dva bojovníci knížecí... A není pochyby, že by byl kníže hned dal zvěšeti všechny Němce v tom hradě zajaté, kdyby nebyl právě přijel hrabě Albrecht, jenž je snažnými prosbami a vrozenou sobě obratností zachránil. Kosmova zpráva o hradu na strmé skále je obecně spojována s Přimdou, i když to není zcela průkazné, nejasné jsou též samotné okolnosti vzniku sídla v pomezním hvozdu. Hraniční linie procházející Šumavou a Českým lesem nebyla ještě plně ustálena; její slavní strážci – podle hraničních obchůzek zvaní Chodové – tu byli usazeni až později, nejspíš ve 13. století, pravomocně podléhali královským hradům Domažlice, Tachov a Přimda. Nevíme, zda staviteli kamenného hradu byli zvažovaní páni z Vohburku; po bitvě u Chlumce r. 1126 byl hrad knížetem Soběslavem I. opraven a začleněn do soustavy

HRAD PŘIMDA

ženou. Už v raném věku vstoupila do kláštera, to jí ale nezabránilo provdat se za (předtím ženatého) bratra a spoluvladaře srbského krále. Po čase se vrátila zpět do kláštera, když jí však ostráhomský arcibiskup nechtěl povolit odchod z kláštera a sňatek bez papežského

svolení (kvůli jejímu prostopášnému životu ji nazval *protivou mnišky* či *antimniškou*), její bratr uherský král Ladislav IV. ji prostě unesl. Závašovi porodila na Svojanově chlapečka a spolu s ním se po manželově zajetí asi vrátila do Uher.

ZBRASLAV ~ POHŘEBIŠTĚ KRÁLŮ ~ 1292

Aula Regia – Síň královská, vznosné pojmenování odráží nejvýznamnější zakladatelský čin Václava II. a jeho snahu proměnit milovanou Zbraslav v důstojné královské pohřebiště. Navíc ve zbraslavských opatech získal nejen blízké politické spolupracovníky, ale ve dvou z nich též kronikáře, kteří podali oslavný a místy takřka legendistický obraz uctívaného fundátora. Původní stavby odvál čas, idea hrobky zůstala torzem, ale duch místa je stále silný. Snad i proto, s jakou péčí přistupoval Václav k naplnění svého záměru.

CELKOVÝ POHLED

Plán založit nový klášter vytanul králi na mysli na konci 80. let, když přemýšlel nad osudem Závěše z Falkenštejna a dospěl k rozhodnutí odstranit tohoto mocného Vítkovce: tehdy *s nejpřímnějším citem slíbil, že založí klášter ke cti Boha a jeho matky Marie, blahoslavené Panny*. K myšlence se i díky snaze cisterciáckých opatů znovu vrátil na začátku 90. let; úryvek naznačí, s jakou péčí přistupoval k naplnění svého slibu. Z nabízených lokalit

opatská komise doporučila právě Zbraslav – a Václav se svého oblíbeného a výstavného (dosvědčují archeologické nálezy) loveckého dvora, vybudovaného Přemyslem Otakarem II., skutečně vzdal ve prospěch velkorysého klášterního nadání: *Ráčili jsme na našich královských statcích, kde se lidově říká Zbraslav, vybudovat klášter, jemuž jsme dali jméno Královská dvorana, ke chvále Boží a ke cti blažené a vždy panenské Marie, za spásu duší a pěstování památky na nás a naše předky, přičemž ... pražský biskup [Tobiáš] jakožto biskup diecézní na naše prosby položil v naší přítomnosti při založení řečeného kláštera základní kámen*.

Uvedení opata Konráda do úřadu a oficiální založení kláštera se odehrálo nadvakrát r. 1292; osobní péčí krále, jež se odrazila i ve jménu kláštera Aula Regia (Síň královská), ještě podtrhl fakt, že neméně slavnostní obřad položení základního kamene klášterního chrámu se odehrál den po královské korunovaci Václava II. a jeho ženy Guty r. 1297.

■ ZBRASLAVSKÁ KRONIKA (14. STOL.)

1291 Král [Václav II.] tedy touže splnit slib [založit klášter], odložil všechny záležitosti svého království a s upřímnou myslí prosil Pána, aby mu ukázal vhodné

ŽEBRÁK A TOČNÍK ~ LÍNÝ I SPRAVEDLIVÝ KRÁL ~ 1394

Skální bradlo zdobí netradiční dvojhradí slavných zřícenin. Žebrák vznikl jako šlechtický hrádek již ve 13. století, ale Václav IV. z něj udělal komfortní královské sídlo, když zároveň vybudoval svou další rezidenci na vrcholu skály. Během 15. století přešly oba hrady do šlechtického držení, Žebrák zpustl již ve století šestnáctém, Točník byl zčásti využíván ještě o dvě staletí později. Obě sídla jsou významným svědkem vývoje hradní architektury, směřující na přelomu 14. a 15. století k posílení obytné složky na úkor obranných prvků, ale současně je ve zdech skryto svědectví o jejich stavebníkovi. Byl Václav IV. opravdu tak zkaženým, líným a tyranským králem, jak ho líčili katoličtí dějepisci 15. a 16. století?

HRAD TOČNÍK

Kousek za Berounem, ještě před městečkem Žebrák, už zdáli upoutá pozornost typická rozložitá silueta hradu Točníku na vrcholu křemencového bradla. Na jeho opačném spodním konci se pak nachází zřícenina Žebráku. Žebrák (jméno má podle řádu žebravých mnichů) přešel ze šlechtického do panovnického majetku r. 1341, ale velkolepou podobu mu vtiskla až přestavba před koncem století, kdy byl souběžně jako novostavba vybudován Točník (podle několikrát zatočené cesty na hrad) – pobyt Václava IV. je na něm prvně doložen r. 1398. Obě sídla ukazují na zálibu svého objednavatele v pohodlí a komfortu, patřila k nejmodernějším v zemi. Dodnes to na Žebráku

potvrzují vedle nově přistavěného paláce např. zbytky teplovzdušného vytápění (ústředního topení); Točník je zase příkladem postupného přerodu hradu v zámek, při němž obranné prvky ustoupily reprezentaci a přepychu. Vedle soukromého paláce tu najdeme ohromný reprezentační sál o neuvěřitelných rozměrech 32 × 9 metrů – hrady totiž nesloužily jen k oddechu a kratochvíli a k úkrytu před světem v královském loveckém hvozdu, ale též k politickým jednáním a dvorským ceremoniím.

Odtud se král v květnu 1394 vydal na návštěvu berounského kláštera, kde ho čekalo první zajetí předáky vysoké šlechty (letopisce opravme: Zikmund se v něm ještě neangažoval, to až napodruhé r. 1402).

■ STARÉ LETOPISY ČESKÉ

Roku 1394 byl Václav, král římský a český, zajat od svých českých pánů a byl vězněn 17 týdnů, ale byl vysvobozen knížetem Janem, markrabětem lužickým, a Prokopem, markrabětem moravským. Král byl zajat v pátek na sv. Stanislava [8. května] v Králově Dvoře, půl míle před Berounem; původcem toho byl Zikmund, král uherský, jeho bratr, a markrabě moravský Jošt. Odtud byl převezen do Prahy na Hrad a byl vsazen nahoru do té veliké hranaté věže, která se nyní jmenuje Bílá věž, a tam byl pečlivě strážěn. (...) Čeští páni se báli, aby je neoblehl vévoda Jan, králův bratr, a tajně s králem v noci uprchli na hrad Příběnice, odtud na Krumlov a potom

KOPŘIVNICE ~ VŮNĚ BENZINU ~ 1897

Jedním ze symbolů moderní doby je bezesporu automobil. Od Božkova parostroje z počátku 19. století k němu nevedla přímočará cesta, zákruty vedly přes jiné dopravní prostředky. Zrod automobilismu umožnily v 80. letech Benzovy a Daimlerovy vynálezy. Vůně motorů a benzínu (mimochodem zpočátku prodávaného v lékárnách) neznala hranic a brzy pronikla do Čech. Prvním továrně vyrobeným automobilem nejen v našich zemích, ale v celé habsburské monarchii se oprávněně pyšní Kopřivníci. Právě tady roku 1897 vznikl pradědeček automobil.

■ PAROVŮZ A PAROLOŽ J. BOŽKA (1817)

V neděli dne 1. června 1817 (bude-li tomu přátí počasí) bude podepsáný [Josef Božek] ve Stromovce u Bubenče míti čest vysoké šlechtě a ctěnému obecenstvu veřejně předvésti 7 sáhů dlouhou [přes 13 m] ... loď parní na rameni vltavském ... a svůj umělý vůz parní na rybničné hrázi. Laskavá pochvala, které se dostalo podepsanému před dvěma lety, když veřejně předvedl svůj vůz parní, a zvláštní povzbuzování více znalců, aby v království Českém dalším praktickým využitkováním co možno zdomácněl vynález stroje parního..., přiměly podepsaného názorným způsobem jej přenést na pohyb lodí proti proudu. (...) Pročež očekává, že ctěné a uměnímilovné obyvatelstvo Prahy jeho namáhání bude korunovati laskavou četnou návštěvou a svou spokojeností. Jízda parního vozu

AUTOMOBIL PRÄSIDENT

při libovolném vedení počne rázem půl 5. hodiny na znamení výstřelem a potrvá až k druhému výstřelu...

Cestu k *obludám, které jezdí bez koní* otevřel kopřivnický rodák Ignác Šustala (1822–1891), když r. 1850 v budově fojtství začal se dvěma tovaryši stavbu kočárů. Šly dobře na odbyt, a tak výroba rychle přerostla v továrnu, jež si vyžádala nové prostory. V 70. letech již firma zaměstnávala na 200 dělníků, vykazovala roční produkci 1 200 osobních i nákladních kočárů a chlubila se množstvím zahraničních filiálek. Další impuls přišel r. 1881, když se budovala železniční trať Štramberk – Studénka; hned nato začala produkce kolejových vozidel. Z kočárovky se stala též nákladní a osobní vagonka, dobově vozovka; její luxusní vagony si objednával i baron Rothschild či Orient Express. Od r. 1891 byl ředitelem transformované akciové společnosti Kopřivnická vozovka, německy Nesselsdorfer Wagenbau-Fabriksgesellschaft (odtud charakteristická zkratka NW), rakouský inženýr Hugo Fischer (1856–1917). A právě tehdy se dovednost Kopřivnických prolula s motorovým opojením severočeského textilního velkopodnikatele Theodora von Liebiega (1872–1939).

Liberecký baron navázal přímý kontakt s Carlo Benzem, jenž v 80. letech zkonstruoval vůbec první automobil, a r. 1893 od něj zakoupil model Viktoria (nejspíš první vůz na území monarchie). Ve sněhem zapadaných libereckých ulicích podnikl se třemi odvážnými zástupci magistrátu zkušební jízdu, a získal vlastně první řidičský průkaz. V létě 1894 pak splnil svůj slib Benzovi, který ho od toho marně odrazoval, a uskutečnil skvělou propagandistickou